

Шлях фермера дуже тернистий, НЕ КОЖЕН МОЖЕ ЙОГО ПРОЙТИ...

Хто врятує українське село від занепаду — селянин-одноосібник, фермер чи агрохолдинг? Кому, з відкриттям ринку землі, дістануться одні з найбагатших у світі чорноземи? На кого працюватиме український селянин — на самого себе чи на латифундиста? І нема значення — чий то буде поміщик — вітчизняний чи зарубіжний. (Латифундіями в древньому Римі називалися великі помістя, що оброблялися працею рабів і розширилися за рахунок дрібних землевласників, які заплутувалися в боргах).

Ці запитання в Україні залишаються відкритими. Проте наш співбесідник має на них чітку відповідь: село житиме, допоки на землі господарюватимуть селянин і фермер. Допоки сільськогосподарське виробництво буде справою сімейною, яка передаватиметься із покоління в покоління. Але для цього потрібне не тільки бажання самих людей. У цьому має бути зацікавлена держава. Якщо вона справді прагне створення на селі міцного середнього класу.

Із армії Анатолій Гайворонський писав матері, що й тут, у туркестанських пісках, чує запах хліба. Як пахне обважнілий стиглим колосом степ, він знав змалку. Народився і виріс у селі Спаському на Дніпропетровщині. Їхній колгосп імені Мічуріна був одним із найбільших у Новомосковському районі. Вирощували зернові й картоплю, мали пташник і тваринницькі ферми.

Після восьмирічки Анатолій три роки вчився в ПТУ на тракториста, а на літніх канікулах працював помічником комбайнера. Демобілізувавшись, закінчив Дніпропетровський сільськогосподарський інститут (нині аграрний університет). Коли повернувся у рідне село, то колгосп уже перетворився на об'єднання фермерських господарств «Кільченські зорі», і він став працювати тут бригадиром тракторної бригади.

ЗЕМЛЮ ДЛЯ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЙОМУ ДОПОМІГ ОТРИМАТИ ПРОКУРОР

— Насправді ж це був той самий колгосп, тільки назва помінялася, — розповідає Анатолій Іванович. — Реформа пройшла для «галочки», людям нічого не давали. Наш голова працював у господарстві близько сорока років і не уявляв собі, як жити без колгоспу. А тоді в моді був бригадний підряд, от я й попросив його: «Дайте мені землю в оренду. Будемо працювати, що наше — то наше, що ваше — виплачуватимемо вам». Але він не зважився на цей

крок. А потім стався такий випадок: друзі попросили кабінку від списаного трактора, і я обміняв її на два відра болтів, яких мені саме бракувало. Голова прийшов і почав кричати: «Що ти роздаєш колгосп?!» Наступного дня я поклав йому ключі на стіл. Він тричі пропонував повернутися, проте я вирішив створювати щось своє. Це був березень 1992 року. На той час уже вийшов закон про фермерство і землю для цих цілей виділили, однак давали її з великим скрипом.

Влітку, підгадавши коли голова колгоспу був відсутній, Анатолій Гайворонський подав заяву на сесію сільради. Депутати його добре знали і проголосували за те, щоб виділили йому для ведення фермерського господарства 43,4 га (за законом дозволялося до 50 га) в довічне успадковане володіння. Він одразу попросив витяг рішення і поїхав до землевпорядників.

— Сесія відбулася у п'ятницю, а в понеділок вранці я мав документи на руках. Прийшов до районного землевпорядника підписати, він уже взявся за ручку, аж тут пролунав телефонний дзвінок. Поклавши слухавку, повернув мені папери і сказав: «Хай спочатку підпише голова сільради». Я одразу запідозрив неладне. Голова сільради, мій однокашник, підписувати відмовився. Без будь-яких пояснень. Врешті таки признався: батько (він же голова колгоспу) наказав... Я кажу: «Батько — це ж удома. А тут ти — голова сільради. Є рішення сесії!» Ні — і все. Пішов я шукати правди в районну адміністрацію.

В коридорі зустрів прокурора. Він запросив у кабінет, і я розказав йому про свій клопіт. Прокурор пообурювався отак, як ви шойно, і написав прокурорський протест. Велів прийти через десять днів. Приходжу. «Невже землі досі не виділили?» — «Не виділили...» Прокурор схопив трубку і пообіцяв викликати мого однокашника на сесію райради. Поки я їхав назад, удома вже побувала посильна із сільради — сказала, щоб ніс документи на підпис... Під фермерство виділяли землі запасу, згідно із законом сім відсотків від загальної кількості. Тому земля нам дісталася найгірша...

ТІЛЬКИ В ГОЛУБІВЦІ 150 ДІЛЯНОК, РОЗКИДАНИХ ПО ВСІХ КУТКАХ

Сім років Анатолій Гайворонський хазяйнував на тому клаптику, і тільки потім земля почала приростати. У 1999-му він першим став брати у цьому господарстві в оренду земельні паї. До того, стверджує наш співрозмовник, земля не розпайовувалася, хоч на папері все було, як треба. Списки лежали в сейфі, ніхто їх пайовикам не показував. Знайшлося чимало людей, які погоджувалися здати в оренду свої паї фермеру. Вони написали відповідні заяви, але з ними не хотіли навіть говорити. І в районній адміністрації спочатку зустріли відмовою. Допомогли вибори Президента.

**Тетяна Іванівна Шрамко, сестра фермера,
також у сімейному бізнесі.**

**Олександр Барабаш з Голубівки вже чотири роки працює водієм
у фермера Гайворонського. Сюди й свої паї здав.
Усім задоволений — і зарплатою, і умовами роботи.
«На першому місці, — каже, — тут дисципліна. Так і має бути!»**

Батько, Іван Кирилович, і дядько, Володимир Кирилович.

Тракторист Олександр Тур.

— Це була справжня боротьба за землю... Мені пай не дали, бо ж я став фермером і пішов з колгоспу в 1992-му, а паї давали у 1996-му, — розповідає Гайворонський. — Мати віддала свій. У людей в оренду брав, справно їм платив, і вони побачили, що з фермером вигідніше мати справу, бо в колгоспі, чи пак фермерському об'єднанні, нічого за паї не платили... Скільки вже років сільське господарство реформується! Надворі 2012-й, паї виділили у 1996-му, а реально більшість стала ними користуватися років п'ять-шість тому. До цього старалися замутити-закрутити, щоб із колгоспу не випустити. Зараз нібито пішла конкуренція: кожний має право здати свій наділ в оренду кому хоче. Але як тільки він надумає кудись переходити зі своєю землею, до нього прибіжать десять чиновників з району, сільради, області і скажуть: «Куди ти зібрався? До отого фермера? Та він же бідний, нещасний і голодний! Він і тебе жебраком зробить! Иди он до того хазяїна, що сорок тисяч гектарів землі має. Дивись, на якій машині він їздить! І ти на такій будеш колись...» Землю знову монополізують. Але якщо раніше монополістом була держава, то тепер її прибирають до рук ті, хто наблизений до влади.

— Скільки ви зараз обробляєте?

— Шістсот гектарів у Спаському і 850 — у Голубівці.

— То це вже ж не 40-гектарне поле, а неозорий лан...

— Що правда, то правда! Оглядати його замориться... У мене в Голубівці 150 ділянок, розкиданих по всіх кутках. Ось я вам карту покажу: жовтенькі — це мої... За день не об'їхати. Це вже зараз звик, а спочатку було дуже важко. Іноді прокидаєшся вночі і думаєш: «Я не забув десть там посіять?» І знову проходжу по карті, об'їжджаю поля... Або: «Чи не забув зібрати?»

КОЛИ МИ КОСИЛИ НАШЕ ПОЛЕ, НА КОМБАЙНІ СТОЯВ ОЗБРОЄНИЙ ОХОРОНЕЦЬ

— **І чим же вас привабила та Голубівка?**

— Я б туди не пішов, бо їздити далеко — сорок кілометрів... Але якраз тоді були вибори у Верховну Раду, а я очолював районний штаб «Нашої України». Люди поскаржилися, що їм платять мізерну орендну плату, а фермерів в окрузі немає. От я й запропонував укласти угоди зі мною. Понаукладали на півтори чи на дві тисячі гектарів. І тут чиновники з району стали бігати по хатах, навіть з області представник приїжджав: мовляв, куди йдете, що той фермер вам дасть?.. Отак фермерство підтримують! Зі мною залишилися найстійкіші. І якщо ці люди й досі тут, отже, не шкодують.

А тоді мене добре «нагріли». Я уклав з людьми угоди про оренду, а отой монополіст, що хазяїнує у Голубівці, навесні все одно засіяв цю землю. І хоч куди я звертався — у прокуратуру, міліцію, у відділ боротьби з економічною злочинністю — ніхто не зважав на мої прохання. У прокуратурі навіть заяви не прийняли. Я вважаю, що мене просто вирішили зробити банкрутом. І незважаючи на те, що урожай з орендованої землі збирали інші, платити орендну плату мусив я, бо ж угоди з людьми були укладені. Але цього моїм кривдикам здалося мало. Заїхали і скосили на моїх полях сто гектарів кукурудзи і сто гектарів соняшника. При цьому побили мене, батькового брата, інших людей, які разом зі мною захищали наш урожай.

За фактом розбійного нападу міліція мусила відкрити кримінальну справу. Розслідування проводиться ось уже п'ять років! Я знаю, хто в прокуратурі не дає їй ходу... Прокурори в області міняються, ось і нова прокуратур уже другий рік обіцяє, що невдовзі справу передадуть до суду. Звертався я і в Генеральну прокуратуру, так

звідти все спускають на місця. Пішов у Адміністрацію Президента, хотів записатися на прийом до Львовичкіна чи Портнова. На прийомі був черговий юрист. Подивився документи й каже: «Так ви вже у нас були!» — «Так, був, але питання не вирішується». — «Ваша справа на контролі в Адміністрації». — «Та уже ж п'ять років на контролі і у Президента, і у Генеральній прокуратурі». — «Чекайте! Ви своє право на звернення у вищу інстанцію вже використали»...

А в Спаському, ви думаєте, було легше? Тут мені підпалили двісті гектарів пшеничного поля, шістдесят гектарів згоріло, решту вдалося врятувати. І «Беркут», і міліція — хто тільки тут не був. Коли ми косили наше поле, на комбайні стояли озброєні охоронці, так як нам не давали збирати вирощений врожай! Кримінальна справа проти директора «Спаського» Пришедька, який усе це затіяв, і досі тягнеться. Він був оголошений в розшук, не з'являвся до слідчого. Я його випадково побачив у Києві, зателефонував сюди в міліцію, своєю машиною привіз міліціонерів до столиці, ті його вилунали і доправили в районне відділення у Новомосковськ.

А через місяць кримінальну справу відкрили проти мене — за начебто нанесення затриманому «тілесних ушкоджень». На цей раз правоохоронці так старалися, що за два місяці «нарили» проти мене три томи справи. Невдовзі зателефонував мені якийсь чоловік, представився помічником одного із заступників голови облдержадміністрації і попросив про зустріч. Зустрілися. Він прямим текстом каже: «Закривай справу проти Пришедька, а ми закриємо проти тебе». Я відмовився. «Те, що ви відкрили проти мене, — кажу, — само по собі закриється, бо там ніякого злочину немає». Врешті

так воно і сталося: суд виніс відповідне рішення. А вся ця катасія зчинилася через те, що за усною домовленістю ми помінялися полями... У Голубівці я теж позаторік з «Олімпексом-агро» помінявся — склали письмову угоду. Так вони після збирання врожаю подали на мене до суду за те, що

я нібито незаконно з ними помінявся — без згоди власника. Хотіли здерти 50 тисяч гривень. Не вийшло...

Шлях фермера дуже тернистий, і не кожен може його пройти. Але як на мене, то краще загинути в чесному бою, аніж скоритися перед неправдою...

ПРОЖИВАННЯ В ГУРТОЖИТКУ І ХАРЧУВАННЯ ДЛЯ РОБІТНИКІВ БЕЗКОШТОВНІ

— **С**кільки ви платите орендодавчачам?

— Три відсотки від вартості паю. Зараз укладаємо угоди на чотири відсотки.

— **Отже, справи йдуть на краще?**

— Стараємося... Взяли кредити, техніку купили. Зараз на балансі п'ять тракторів «МТЗ-80», один «ЮМЗ», три «Т-150», комбайн «Кейс». Нещодавно придбали трактор «Кейс» і оприскувач тієї ж фірми.

— **І ото ганяєте техніку по усіх своїх полях?**

— Ганяємо... А ви думаєте, тому ж «Олімпексу» легко обробляти свої ділянки? Працівники соціальної сфери (лікарі, вчителі) мають на пай 1,25 га. Це така смужечка завширшки десять метрів через усе поле... Можна було б помінятися нам загальними масивами, уклавши договір. Так скрізь робиться. Але тепер вже я мінятися нізашо не буду. Ще й тому, що за п'ять років з тих 4-5-гектарних клаптиків повиводив бур'яни, земля почала родити, став отримувати прибутки. Раніше там лише осот ріс...

Фермерське господарство Гайворонського вирощує сою, кукурудзу, ячмінь, соняшник, пшеницю, картоплю. Урожаї хороші: по 22 центнерів соняшника з гектара брали, по 50 центнерів кукурудзи, 50-60 — пшениці, 40-45 — ячменю, 300 центнерів картоплі. Коли ми завітали сюди, якраз розбризували мікродобрива на кукурудзяні посіви. Це додаткові сто гривень на гектар, зауважив Гайворонський, але спрацюють вони тільки за сприятливих умов:

— Хоч скільки ви добрив вкинули, хоч що ви ще робили, навіть якби кожний листочок поцілували, але якщо не буде дощу, нічого не вродить. Те, що роблять агрономи, дасть лише 30-40 відсотків врожаю, решта від Бога залежить...

Оприскувач «Кейс» готується до роботи.

У гуртожитку, де живуть робітники, чисто й затишно.

Василію Коваленку 26 років, він родом з Херсона. Після закінчення Полтавського кооперативного інституту працює у фермерському господарстві керуючим, і заочно вчиться в Дніпропетровському агроуніверситеті.

— Скільки у вас людей працює?

— Постійно до десяти чоловік. На жнивах зараз не треба багато людей. Це колись, коли на «Нивах» працювали, то дійсно була битва за врожай. Спека, пилюка, задуха... А тепер сидиш в салоні з кондиціонером і отримуєш від роботи задоволення. Я сам іноді від спеки на комбайн тікаю... А от в період збирання картоплі у нас працює до п'ятдесяти робітників. Картоплю садимо, бо маємо де зберігати. Овочеховище викупили у людей, так само, як і це приміщення, де ми зараз з вами розмовляємо. Колись тут був колгоспний гуртожиток. Ми його взяли без вікон, без дверей. Зараз тут наш офіс, кілька кімнат обладнали під гуртожиток, а в майбутньому плануємо розташувати його на другому поверсі. Люди приїжджають на роботу із сусідніх сіл за 30-50 км, їм не вигідно щодня їздити туди-сюди. От вони тут живуть, а додому їздять тільки на вихідні. За проживання з них не вираховуємо.

Ми переконалися: у кімнатах чисто, затишно, телевізор, килимок на підлозі — роззуваються при вході біля дверей. Є де купатися — душова, роздягальні, умивальники. В цьому ж крилі й їдальня: обід безкоштовний (у цей день був борщ з пампушками, на друге — тушкована картопля з м'ясом, салат з капусти, квашені огірки, на десерт — компот і пиріжки). Кухарка Єлизавета Михайлівна Лещенко запевнила, що й повечеряти людям є чим, ще й на сніданок лишається. А якщо працюють у полі допізна, то вечерю возять у степ. Механізатори на долю не скаржилися — і умовами задоволені, і зарплатнею. Сам фермер сказав, що поважає тих, хто хоче зробити. Того, хто не вміє, — навчить. А з неробами і пияками діла не має.

Карти Спаського і Голубівки: жовтенькі смужечки — це поля Гайворонського.

ЦЕ НЕПРАВИЛЬНО, КОЛИ НА ТЕРИТОРІЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ ВСЯ ЗЕМЛЯ В ОДНИХ РУКАХ

— **Анатолію Івановичу! От ви вже стільки років боретесь... Чи ефективно в наших умовах фермерство? Чи готові були люди брати землю, чи усвідомили, що вони власники, і чи знали, що з нею робити?**

— Більшість і досі не усвідомлює і не знає... Я б, наприклад, зараз землю в оренду не здавав би. Для чого десь шукати роботу, працювати на когось, якщо можна купити трактор і обробляти свою земельну ділянку, отримувати таку ж зарплату або й удесятеро більшу — у порівнянні з тою, що сторожеві, наприклад, платять.

— **Вам легко говорити, бо ви — агроном, керували великою бригадою...**

— Справа тут не в освіті, а в бажанні працювати. А наші люди розучилися це робити. Я знаю вчителів, інженерів, які набрали землі і досить успішно господарюють. У спортсмена Віталія Гуртового не тільки українці вчать, як вирощувати овочі, його досвід і на міжнародному рівні цінують.

Наша біда в тому, що хоч як багато говоритимуть на державному рівні про розвиток фермерства, але якби була можливість одним трактором обороти і одним комбайном обкосити всю Україну, то так би й зробили. І чекали б, поки міністр усіх нагодує... Весь світ тримається на малому й середньому бізнесі. Але щоб люди могли «розкрутити» свій бізнес, треба дати їм землю і пільгові кредити на закупівлю техніки. Це неправильно, коли на

території сільської ради вся земля в одних руках. Про яку можливість вибору, про яку конкуренцію можна говорити?... Люди в ярмі опинилися — хоч би гривню їм платили за оренду, то мусили б брати, бо кому ще здаси землю... Хіба це державний підхід?

А тепер ще таке: усі гроші з цих 30 тисяч гектарів у одну кишеню сходяться. А якби вони розділилися по трьохстах чи по тисячі кишень, у нас було б більше людей зі статками...

Нас, фермерів, зібрали якось у Верховній Раді з приводу рейдерських атак на фермерські господарства, бо не в мене одного тоді поля скошили. І Володимир Литвин сказав нам таке: «Хлопці, якщо у вас менше, ніж сто тисяч гектарів, то з вами навіть говорити ніхто не буде». На що ми йому заперечили: «Прийміть такий закон, щоб на території сільської ради в одні руки давали тисячу, ну півтори тисячі гектарів». А у нас зараз піврайону в одного, піврайону — в другого, решта — бідні й голодні...

— **А проблем із оформленням земельних ділянок в оренду нема?**

— Про це я вже мовчу. Третій рік реєструю... — комусь телефонує. — Ось розмовляв щойно з ліцензіатом, обіцяє, що документи «скоро будуть». Але оце «скоро» я чую від нього вже не один місяць. Це при тому, що за реєстрацію одного договору я плачу до тисячі гривень. Питається — за що?..

ПРОЦВІТАННЯ ЙОМУ ОБІЦЯЮТЬ В НОРВЕГІЇ

І все ж у майбутнє Анатолій Гайворонський дивиться з оптимізмом.

— От дивіться, хоч як опиралася наша колгоспна верхівка земельним реформам, бо хотіла залишити землю за собою, а все ж таки закон про фермерство прийняли, — каже він. — Звичайно, й Європа цьому посприяла, бо ми ж дуже хотіли приєднатися до СОТ...

Фермерство — найбільш ефективна форма ведення сільського господарства, бо це сімейна справа. Багато землі ви тримати не будете, багато вам і не треба. Але на тій, що маєте, будете працювати по-людськи, благородно. І стосун-

Ці мікродобрива сьогодні вносять під кукурудзу.

ки з людьми будуватимете по-справедливості. Бо після вас цю землю діти оброблятимуть, потім внуки... А якщо він набрав сотні тисяч гектарів, то земля для нього — лише бізнес. Причому його прибутки, як правило, осідають в банках інших країн...

— **Ваша родина підтримала вас?**

— На початку нікого поруч не було. Батько з рідним братом, моїм дядьком, після того, як фірма, у якій вони працювали, розпалася, пішли в іншу. На той час вони мене не розуміли. А от коли й другої фірми не стало, тоді вони прийшли. Я їм сказав: «Від мене — тільки на пенсію». Так воно й сталося: пенсію я їм оформляв. Але ще працюють. Сестра, Тетяна Іванівна, і дочка, теж Тетяна, ведуть бухгалтерію. Зять свій бізнес буде, але, я думаю, настане час, коли він теж прийде до землі. В усіх господарських питаннях мені допомагає дружина.

— **Ще хтось із родичів фермеру?**

— Троюрідний брат обробляє свою землю. А крім того, тримає кілька вантажних машин і займається перевезенням зерна. Моє теж перевозить... Знаєте, одна справа —

виростити. А друга — реалізувати. На цьому шляху теж чимало камінців розкидано. Чому на вітчизняну продукцію ціни вищі, ніж на привозну? Бо в нас на етапі переробки через стільки посередників треба пройти! От, наприклад, є велике підприємство, яке займається переробкою кукурудзи. Напрямку з ним договір укласти неможливо. Тільки через посередника. Бо посередник — кум, сват, брат... А якби був закон про те, що не можна підвищувати початкову ціну більш, як на 20 відсотків, то й посередники зникли б... Така ж проблема і з елеваторами: одберуть тебе там, як липку. Бо якщо в одних руках півобласті, то він упевнений, що нікуди ти не дінешся...

Що, наші керівники — знизу догори — не знають про це? Але, очевидно, їх влаштовує такий стан справ. Мої проблеми не раз озвучували депутати з трибуни Верховної Ради, мене запрошували на парламентські слухання — в результаті одна балаканина і більш нічого.

Недавно я вчитав, що у нас на душу населення в п'ять разів більше прокурорів, ніж в Європі. Якщо у Франції, Німеччині, Італії, Іспанії на сто тисяч населення приходиться від трьох до шести прокурорів, то в Україні їх майже 21. Час уже і тут нам євростандарти запроваджувати. Якщо у п'ятеро зменшити кількість прокурорів і у стільки ж разів підвищити зарплату тим, хто залишиться, тоді було б кому боротися з корупцією...

А поки що покладатися, вважає наш співбесідник, можна тільки на свої сили і витримку. Так, фермеру потрібна освіта — агрономічна, економічна. Але ще й силу волі треба велику. І її він поставив би на перше місце. Для нього навіть найслабший фермер на сто голів вищий за будь-якого голову колгоспу. Бо сам почав усе з нуля. Він цю землю не топче, а гладить... Він береже її для себе, для своїх дітей і для України.

Сваха Гайворонського живе в Норвегії й агітує його: «Приїжджай, тут такі умови для фермерів! Ти процвітатимеш!» Часом, коли дуже допече, ні-ні та й подумає: кинув би все і поїхав... Але для чогось він народився саме на цій землі.

**Володимир ЗВІРКО,
Тетяна КОЛЯДИНСЬКА**
Фото авторів

Дніпропетровська область